
УДК 811'374=16

Р. Драгічевич

Університет у Белграді, Сербія

РОЗВИТОК СЕРБСЬКОЇ ОДНОМОВНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті висвітлено історію та сучасний стан сербської загальної і спеціальної лексикографії, розвиток якої дослідники поділяють на два етапи: довуківський та післявуківський. Підкреслено, що точку відліку для їхнього визначення становить Сербський словник Вука Стефановича Караджича, реформатора сербської мови. Наголошено, що цей словник був першою лексикографічною працею, яка описувала народну сербську мову. Зазначено, що післявуківська лексикографія пройшла в своєму розвитку два етапи — сербськохорватський (югославський) і сербський (постюгославський), межею між якими став розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія. Подано основну інформацію про найважливіші загальні та спеціальні словники сербської мови, створені впродовж обох цих періодів.

Ключові слова: сербська лексикографія, сербські словники, загальні словники, спеціальні словники, довуківська сербська лексикографія, післявуківська сербська лексикографія¹.

1. Сербська довуківська лексикографія. Південнослов'янська лексикографія починає розвиватися в XV столітті на території нинішньої Хорватії, а перші сербські кириличні словники з'являються у XVIII столітті. Згідно з класифікацією Данка Шипки [35: 176], сербська лексикографія поділяється на довуківську й післявуківську. Їх відділяє час, коли жив і працював Вук Стефанович Караджич (1787 — 1864), реформатор сербської літературної мови; цей порубіжний час ми б приблизно визначили як середину XIX століття.

Історичні умови, що посприяли розвитку сербської лексикографії, були пов'язані зі страдницьким життям серб-

---

¹ Переклала із сербської мови Є.А. Карпіловська. Переклад погоджено з авторкою статті.

ського народу під владою Туреччини та Великим його переселенням на північ. Отже, у XVII та XVIII ст. кордон між Габсбурзькою монархією та Туреччиною часто пересувався. Війни, які велися на сербських землях, призводили до скорочення чисельності народу. У 1689 р. габсбурзький імператор Леопольд I звернувся до сербів із пропозицією заселити спустошені області Угорщини й обіцяв їм свободу віросповідання. Так, у 1690 р. відбулося Велике переселення сербів під проводом патріарха Арсенія III Чарноєвича. У 1739 р. відбулося Друге переселення сербів на чолі з патріархом Арсенієм IV Йовановичем. Уже в 1691 р. (під Сланкаменом) та в 1697 р. (при Зенті) серби билися проти турків на боці Габсбурзької монархії. За це вони отримали свободу віросповідання, самі обирали митрополита, користувалися православним календарем, не платили податок католицькій церкві. Сербі створюють церковно-народні збори, на яких вирішують важливі питання. Натомість спустілу Сербію, особливо Косово та Метохію, заселили албанці.

Сербська лексикографія бере свій початок у кінці Великого переселення сербів під проводом Арсенія Чарноєвича до південної Угорщини. Він привів близько 60 000 — 70 000 сербів, і вони, рятуючись від турків, розселилися до самої Буди і Сентендре. Живучи в католицькій германській державі, серби повинні були вчити латинську й німецьку мови. Для того, щоб зберегти православну віру та національну ідентичність, вони звернулися по допомогу до росіян. Російський цар Петро Великий послав у 1726 р. перших російських учителів до м. Сремські-Карловці і це поклало початок впливу церковнослов'янської та російської народної мови на сербську народну та *сербськослов'янську мову*². Ця мовна суміш, яка слугувала сербському народу літературною мовою аж до середини XIX століття (тобто до реформи сербської мови, що її здійснив Вук Стефанович Караджич), має назву *слов'яносербська мова*³. Перші сербські кириличні словники були переважно двомовними і слугували сербському народові для опанування мови нового середовища проживання. Так укладено словники, одна частина яких була слов'яносербською, а друга передусім — німецькою, проте також і латинською, французькою, грецькою тощо.

1.1. Історію сербських кириличних словників починають рукописні словники. Ймовірно, найстарішим чи, принаймні, найстарішим словником із тих, що збереглися, є «Лексиконъ нѣмецкій и славеносербскій», переписаний у 1741 р. рукою тоді чотирнадцятирічного Йована Раїча. І. Грицкат [6] припускає, що цей словник укладено на основі якогось

² **Сербськослов'янська мова** — сербська редакція старослов'янської мови. Це — перша літературна мова сербів, яку вони використовували від XII до XVIII ст.

³ **Слов'яносербська мова** — сербська літературна мова у XVIII і XIX ст. Її створили як нестабільну суміш сербської народної мови, сербської редакції старослов'янської мови, російської народної мови та російської редакції старослов'янської мови. Ця мова не була нормативною. Вук Караджич, великий противник слов'яносербської мови, боровся в XIX ст. за те, щоб в основу літературної мови було покладено сербську народну мову. Так було створено сучасну сербську літературну мову, основу на сербській народній мові.

латинсько-німецького лексикону, латинську частину якого було вилучено, німецька ж стала лівою частиною словника.

1.2. Перший сербський кириличний друкований словник видав Захарія Орфелін (Латинській букварь содержащей начало учения и единъ краткій словникъ Латинскаго языка съ преводомъ Славено-Сербскимъ ради Сербскихъ дѣтей и всѣхъ, которые Латинскому языку учится желаютъ, изданъ 1766). Словник був частиною так званого *Латинського букваря*, який Орфелін уклав для сербів з метою навчання латинської мови. Книгу надрукував видавець Димитрій Теодосій у Венеції. Вона має 47 сторінок. Перші 23 — становлять текст букваря, а з 24 до 47 — розміщено латинсько-слов'яносербський словник.

Словник Орфеліна, уміщений в *Латинському букварі*, показовий як перший сербський кириличний друкований словник, а В. Гудков [9: 23] вважає, що *Латинський буквар* у цілому має значення для історії сербської культури тому, що це була перша книга, видана російською громадянською кирилицею. Прикметне й те, на думку вченого, що запозичення з Росії нового шрифту було результатом прагнення сербів пристосувати письмо до фонетичного ладу живої, розмовної мови сербського народу.

Т. Остоїч [21: 114] пише, що цей словник, як і буквар загалом, — це простий переклад, чи навіть часткова переробка російських підручників. Д. Руварац [27] також намагався з'ясувати, на яку російську книгу спирався Орфелін, але В. Гудков, найкращий знавець сербської довуківської лексикографії, порівнюючи обидві частини *Латинського букваря*, переконливо довів, що це не відповідає дійсності і що буквар Орфеліна, як і словник, укладено за зразком низки зарубіжних книг такого типу.

Латинсько-слов'яносербський словник *Латинського букваря* Орфеліна складається з 23 сторінок. Його лексику розподілено за тематичними групами, які містять культурно-історичні відомості про найважливіші поняття, довкола яких було організовано життя народу в XVIII столітті. Це такі 15 тематичних груп і 4 граматичних типи дієслів: 1) О небесныхъ (21 лексема); 2) О элементахъ (36); 3) О времени (57); 4) О звѣрахъ (40); 5) О птицахъ (30); 6) О рыбахъ (13 іменників + 17 назв комах, для яких не подано назву групи); 7) О травахъ и прошчихъ зеліяхъ и плодахъ (75); 8) О человекѣ (97); 9) О Сродству и Власти (58); 10) О домѣ (140); 11) О хальинахъ (26); 12) О градѣ (34); 13) О науки (112); 14) О путешествіи (21); 15) О владѣннїи (29); 16) О души (86); 17) Глаголы перваго спряженія (103); 18) Глаголы втораго спряженія (56); 19) Глаголы третьаго склоненія (80); 20) Глаголы четвертаго склоненія (31). Це означає, що в лівій частині описуваного словника містяться 1162 лексеми (В. Гудков нарахував їх 1163), перекладені дещо більшою кількістю слов'яносербських лексем, оскільки деякі латинські лексеми перекладено одним еквівалентом, а для деяких подано два або три синоніми.⁴

⁴ Докладний аналіз цього словника див. у: [2].

1.3. Напевно, найвідомішим словником довуківського періоду сербської лексикографії є *Малий словник* («Рѣчникъ малый» вь Вѣннѣ, вь Славенно-Сербской, Валахійской и Восточных Языковъ Привилег. Типографій). Це був німецько-сербський словник, популярний серед сербів, які жили в Габсбурзькій монархії в кінці XVIII — на початку XIX століття. Це можна висувати на підставі того, що він мав найбільше видань (згідно з С. Новаковичем: 1793, 1806, 1814, 1829, 1837). Предметом нашого зацікавлення є перше видання цього словника 1793 року. Словник має 104 сторінки і складається з двох частин. Перша вміщує рубрики, поділені на 38 тематичних груп, розміщених на 73 сторінках словника. Представлено трохи менше 1500 німецьких лексем, яким відповідають близько 2500 слов'яносербських еквівалентів. Це означає, що як переклад деяких німецьких лексем подані синоніми або дублети з церковно-слов'янської мови, що відповідають словам сербськослов'янської мови. Із 73 до 104 сторінки вміщено 16 бесід на традиційні теми, переважно діалогів, якими доречно чемно зустріти гостей, запропонувати їм страви чи напої, привітати зі святами чи просуванням по службі тощо⁵.

2. Сербський словник Вука (1818). Серби, як бачимо, мали словники і до *Словника Вука*, проте в *Словнику Вук* оприлюднив свою мовну і правописну реформу, суть якої полягала у відмові від слов'яносербської мови, тож основою літературної сербської мови стала народна мова. У цьому словнику було закладено основи сучасної сербської літературної мови і це зумовлює його важливе значення. Сербські лінгвісти окреслюють період розвитку сучасної сербської літературної мови від Вукового *Словника* до сьогодні. За словами академіка Павла Івича [15], «Мовна революція Вука скоротила сербському народові шлях до просвіти (в усіх сенсах цього слова). У цьому полягає основне значення діяльності Вука для демократизації нашої культури». П. Івич [Там само] вважав, що «не можна назвати жодної іншої праці в історії сербської культури, яка зіграла б більшу роль як поворотний пункт, основа основ. Народна література, мова якої завдяки старанням Вука стала літературною, перебувала б на периферії наукових досліджень, якби літературною сербською мовою залишалася слов'яносербська мова». Про причини появи *Сербського словника* краще за все каже сам Вук у першому реченні *Передмови* до *Словника*: **Уже понад тисячу років у сербів є свої слова і письмо, але досі в жодній книзі в них немає своєї справжньої мови!**

Сербський словник Вука мав два видання. Обидва побачили світ у Відні, перше — в 1818 р. (*Сербський словник*, витлумачений німецькими та латинськими словами — *Српски рјечник* истолкован њемачким и латинским ријечма, у Бечу, 1818), а друге — в 1852 р. (*Српски рјечник* истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима, Беч, 1852). Перше видання вміщує близько 26 000 слів, а друге — близько 47 000 слів. Словник тримовний. Слова сербської народної мови перекладені німецькою та латинською

⁵ Докладний аналіз цього словника див. у: [10].

мовами. У перекладі Вуку багато допомагав віденський славіст — словенець Ерней Копітар. *Словник*, на пропозицію Копітара, було замислено не тільки як лексикографічний, а й етнографічний і фольклорний труд. Для кращого розуміння деяких слів Вук Караджич уводив народні прислів'я, загадки, пісні, що описували звичаї та вірування. Цей матеріал із життя сербського народу у XVIII та XIX ст. і нині використовують фахівці в різних галузях знань. Дослідники літератури відзначили, що в *Словнику* наявні всі жанри народної літератури: приказки (благословіння, вітання, присяги), клятви, загадки, прислів'я, плачі, молитви, промови (здравиці), ліричні пісні, епічні фрагменти, анекдоти, гумористичні приповідки, легенди, демонологічні перекази, прокляття тощо. Численні тексти містять частини мемуарного характеру — уваги, спогади Вука, його власні характеристики багатьох визначних історичних осіб. Через ці мемуарні записи багато дослідників не розглядали Вука як лексикографа, а його *Словник* — як справжню лексикографічну працю.

Якщо *Словник* 1818 р. ґрунтовано на говорі рідного села Вука Тршич, то *Словник* 1852 р. ґрунтується й на інших діалектах сербської мови, завдяки чому й літературна сербська мова набуває наддіалектного характеру. У період між 1818 і 1852 рр. Вук мандрує землями, де жили серби, і записує слова, які вони вживали, а також народну творчість. Мандри його пролягали Воеводиною, Угорщиною, Сербією, Словенією, Хорватією, Бокою, Чорногорією. Для лексикографії особливе значення мала його велика подорож 1834 — 1835 рр. Примор'ям⁶.

3. Післявуківська сербська лексикографія. Післявуківська сербська лексикографія пройшла два етапи в своєму розвитку — сербськохорватський (який тривав до розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, до 90-х рр. XX ст.) та сербський (постюгославський). Розвивалася вона під значним впливом *Словника* Вука. Цей вплив видно по тому, що багато лексикографів мали перед собою *Словник* Вука, коли уклали свої словники. Післявуківську лексикографію починає *Словник сербських літературних старожитностей* (у 3 томах) Джури Даничича (*Рјечник из књижевних старина српских*, I — III. Биоград: Државна штампарија, 1863 — 1864), який був учнем, колегою і соратником Вука Стефановича Караджича. Він допомагав йому в підготовці другого видання *Сербського словника*. Видання *Словника сербських літературних старожитностей* розпочато в 1863 р., а завершено в 1864 р. У ньому описано близько 16 000 слів. *Словник сербських літературних старожитностей* є першим і до сьогодні єдиним завершеним повним словником корпусу середньовічної сербської мови. Це перший історичний словник одного слов'янського народу, упродовж тривалого часу і єдиний завершений у межах однієї слов'янської культури з кола *Slavia orthodoxa* [28: 43]. Даничич під сербськими старо-

⁶ Бібліографія досліджень про *Сербський словник* Вука налічує кілька сотень праць. Найважливіші з них подано в: [3]. Один з найважливіших описів *Словника* Вука дав Павле Івич [15]. Широку панораму сербської лексикографії у XIX ст. див. у: [4].

житностями розумів оригінальні сербські тексти, написані народною мовою. Слова вибрано із Законника Стефана Душана (*Душанов Законик*), Житія Святого Сави (*Житије Светог Саве*), Житія Святого Симеона (*Житије Светог Симеона*), Карейського типика (устава) (*Карейски типик*), Студеницького типика (устава) (*Студенички типик*), Хиландарського типика (устава) (*Хиландарски типик*) та ін.⁷

3.1. Сербськохорватський лексикографічний період. Сербськохорватський період у сербській лексикографії займає все ХХ століття. Він завершився з розпадом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія в самому кінці ХХ ст.

3.1.1. Першим словником, який ознаменував початок цього періоду, є *Словник хорватської або сербської мови* Югославської академії наук і мистецтв (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I — ХХІІІ. Zagreb, 1880 — 1976: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti). Цей словник на філологічному професійному жаргоні скорочено називають *Словник ЈАЗУ* (*Речник ЈАЗУ*). Він містить матеріал від найстарших пам'яток (тобто від ХІІ століття) і до ХХ століття й налічує 23 томи. Перший його том опублікований у 1880 р., а останній — в 1976 р., з чого видно, що робота над цим словником тривала майже століття. У ньому описано близько 250 000 слів. У словника було 6 редакторів: Джура Даничич, Матія Валеvec, Перо Будмані, Томо Маретич, Степан Мусулін і Славко Павешич. У рамках основної редакційної концепції кожен редактор намагався в словнику дещо змінити й покращити, що відбивалося на його якості. Цей словник — перша лексикографічна пам'ятка сербськохорватської мови. Матеріалом для нього послуговували офіційні та приватні документи, дарчі, вироки, договори, заповіти, інвентарні книги, описи, подорожні нотатки, статутти, літературні твори (життєписи королів, притчі, середньовічні романи, лірика трубадурів, богослужбові книги, книги доби Раціоналізму, народна творчість). Є в ньому і церковнослов'янські слова. Таким чином, це словник літературної і народної мови. Не містить він кайкавських слів і слів із хорватської іллірійської літератури, оскільки вони не належали до того, що Дж. Даничич вважав новою літературною мовою, якою була спільна мова сербів і хорватів, основана на штокавському наріччі. Ось чому його інструкція написана штокавськими, ієкавськими словами й узгоджується з ідеями реформи Вука⁸. Проте в словнику наявні й чакав-

⁷ Докладніше про *Словник сербських літературних старожитностей* див: [16; 28; 32].

⁸ Колишня сербськохорватська мова поділяється на три наріччя відповідно до форми займенника *што/шта* (рос. *что*, укр. *що*). На більшості території колишньої Югославії розмовляють штокавським наріччям. Це наріччя, яким розмовляють усі серби, оскільки воно лежить в основі сербської літературної мови. Чакавським наріччям говорять хорвати на деяких далматинських островах Адріатичного моря, а кайкавським наріччям (близьким до словенської мови) — хорвати в Загребі та його околицях. Згідно з рефлексом старого голосного Ъ (ять), штокавське наріччя поділяють на екавські (з переходом Ъ > е, напр., *млеко*), ієкавські (з Ъ > **и**је, напр., *млијеко*) та ікавські (з Ъ > і, напр., *млико*) говори. Найпоширенішим є ієкавський штокавський говір.

ські слова. Хорватський лінгвіст Людевіт Йонке підкреслював, що *Словник ЈАЗУ* для хорватів становить те саме, що й *Словник Вука* для сербів — узаконення народної мови як літературної.

Для сербської лексикографії цей словник є найважливішим історичним словником сербської мови. Його задумав великий сербський лінгвіст Джура Даничич, який був і його першим редактором. У цьому словнику він подав повністю свій *Словник сербських літературних старожитностей*. Кожне значення підтверджено десятками, іноді й сотнями прикладів, які пізніші редактори коригували, однак із сучасної перспективи таке багатство матеріалу може бути дуже корисним. З цієї причини і вітчизняні, й зарубіжні дослідники історії сербської або хорватської мови активно використовують матеріали *Словника ЈАЗУ*⁹.

3.1.2. Якщо *Словник ЈАЗУ* є найсучаснішим і повним історичним словником сербської (сербськохорватської) мови, то найавторитетнішим словником сучасної сербської мови, що охоплює матеріал від другої половини ХІХ ст. до сьогодні, тобто від реформи Вука Караджича, коли народна мова стала основою сербської літературної мови, до кінця ХХ ст., є *Словник сербськохорватської літературної і народної мови Сербської академії наук і мистецтв*, скорочено іменованій *Словник САНУ (Речник српскохрватског књижевног и народног језика. I — XX. Београд: Српска академија наука и уметности; Институт за српски језик САНУ, 1959 —)*.

Цей словник на сьогодні налічує 20 томів. Його укладання почалося ще в кінці ХІХ ст. Перший том опубліковано в 1959 р., а 20 том — в 2017 р. Останнє описане слово починається з літери П (серб. *погдегод* «де-не-де»). У 20 опублікованих томах описано близько 230 000 слів, а планують, що після завершення словник уміщуватиме близько півмільйона слів. Словник укладають в Інституті сербської мови Сербської академії наук і мистецтв у Белграді. Передбачають, що він матиме не менше 40 томів. Це найбільший лексикографічний проект в історії сербської науки.

Ідею створення *Словника САНУ* подав академік Стоян Новакович, видатний сербський філолог, історик і дипломат, у зв'язку зі століттям від дня народження Вука Караджича. Це було в 1887 р. (див. [20]). Сербську королівську академію було засновано в 1886 р., Стоян Новакович був одним із 16 її членів, а з 1906 до 1915 рр. — і її президентом. Новакович спрямував до Академії Послання, в якому обґрунтував необхідність укладення такого словника та пояснив її тим, що деякі інші академії також почали укладати великі словники своєї мови. У 1893 р. Стоян Новакович виступив із пропозицією Академії організувати Лексикографічну секцію, яку склали б самі академіки. Матеріал почали збирати з 1894 р. Секретарем Секції був Момчило Іванич, який керував збиранням матеріалів для *Словника* з 1894 до 1916 рр. У 1899 р. Лексикографічна секція склала *Відозву та інструкцію для збирання слів у народі*. Їх спочатку було надруко-

---

⁹ Про історію, концепцію та інші питання, пов'язані зі *Словником ЈАЗУ*, див.: [7; 19; 25 — 26; 31].

вано в газеті «Сербські новини» (*Новине србске*), а згодом у письмовому вигляді вручено окремим особам, від яких Секція сподівалася отримати допомогу. Матеріали з літературних творів були дібрані в такий спосіб: визначні лінгвісти та фахівці підкреслили слова в текстах, а переписувачі виписали їх на картки. У наступний період укладання Словника головою Лексикографічної секції був Олександр Беліч. Під час першої та другої світових воєн робота над Словником переривалася. У роки другої світової війни матеріали зберігалися в сховищі Народного банку. Після другої світової війни в 1947 році було засновано Інститут сербськохорватської мови. Спершу Інститут мав лише Лексикографічне відділення¹⁰.

До цього словника увійшли словники Вука 1818 та 1852 рр., а також частини менших словників, виданих до того часу, в яких було описано сучасну сербську мову. До матеріалу входили й літературні твори, журнали, навчальна, наукова література, праці з питань культури, а також адміністративні, політичні, військові розвідки, народна література. Словник також збагатили зібрання слів, укладені окремими особами згідно з інструкцією Академії. Їх було близько 250. Найбільше зібрання слів у 1900 р. надіслав до Академії Владан Арсенієвич, професор Сербської учительської школи в місті Карловці. Ці слова він збирав із наміром написати розвідку про сербський народ, проте смерть завадила йому здійснити цей задум. Його зібрання містило майже 270 000 слів. Свої колекції слів надсилали вчителі, професори, лікарі, священики, студенти, гімназисти та ін. У *Словнику САНУ* є і терміни, однак це ті терміни з різних галузей науки і виробництва, що знайомі учням старших класів загальноосвітньої школи. Цей словник не претендує на заміну термінологічних словників.

Лексикографічна методологія, застосована в укладанні *Словника САНУ*, розвивається протягом понад століття. Хоча цей словник і спирається на методологію інших тезаурусів слов'янських мов, він має і свої численні особливості, з огляду на які сьогодні з усіма підставами кажуть про *Белградську лексикографічну школу*¹¹. В Інституті сербської мови САНУ сьогодні працюють 37 лексикографів, які укладають *Словник САНУ*. Вони займаються лексикографією не лише практично, а й теоретично, оскільки в багатьох докторських дисертаціях, що їх захистили лексикографи Інституту сербської мови САНУ, хоча б один розділ присвячено лексикографії та *Словнику САНУ*.

Матеріали *Словника* розписані на картках, які збирають від останнього десятиліття XIX століття до сьогодні. Деякі картки перебувають у дуже поганому стані, тому нині здійснюють оцифрування матеріалів. Картки сканують та опрацьовують для електронного використання.

¹⁰ Про історію створення *Словника САНУ* див.: [1; 5; 8; 12 — 13; 22 — 23].

¹¹ Особливості створення *Словника САНУ*, від підготовки інструкції до тлумачення висловів, досліджує група фахівців у колективній монографії «Сучасна сербська лексикографія в теорії та практиці», редактор Райна Драгічевич (*Савремена српска лексикографія у теорији и пракси*). Уредник Рајна Драгићевич (Београд, 2014: Филолошки факултет Универзитета у Београду), див.: [29].

3.1.3. *Словник САНУ* належить до словників-тезаурисів сучасної сербської мови, а єдиним словником середнього обсягу сучасної сербської мови є *Словник сербськохорватської літературної мови* у виданні Матиці сербської, *Словник МС (Речник српскохрватскога књижевног језика, I — VI, Нови Сад, Матица српска: 1967 — 1976, Речник МС)*. Цей словник складається з 6 томів. Перший опубліковано в 1967, а останній — в 1976 р. У ньому описано близько 150 000 слів сербської літературної мови.

Історія створення цього словника майже символічно засвідчує, з якою пересторогою співробітничали сербські та хорватські культурні установи в Соціалістичній Федеративній Республіці Югославія. Матиця сербська¹² надіслала Матиці хорватській запрошення до співпраці в укладанні словника середнього обсягу сучасної сербськохорватської мови. Представники обох Матиць зустрілися в Загребі 9 травня 1954 р. Було домовлено, що укладання словника буде розпочато на основі матеріалів, які виберуть із нової та новітньої літератури, публіцистики, спеціальної та наукової літератури. Того ж року було укладено і Новосадський договір, один із пунктів якого стосувався укладення словника.

З обох сторін (в Белграді та в Загребі) були створені редакційні колегії з трьох редакторів і кількох виписувачів. Було вибрано близько 700 джерел: деякі літературні та наукові твори, переклади, підручники, журнали, річні підшивки щоденних і щотижневих газет від часів Вука до середини ХХ ст. Кількість редакторів, коректорів і виписувачів з часом збільшилася. Було підготовлено Пробний випуск, у якому описано 15 спеціально вибраних слів. Мета цього випуску полягала в тому, щоб сформувані і продемонструвати концепцію майбутнього словника. Спершу була ідея весь матеріал опрацювати паралельно в Белграді й у Загребі, а потім з'єднати, проте від неї відмовилися. Домовилися, що в кожному з двох міст опрацюють слова, які починаються з 16 літер (у Белграді: а, б, г, е, ж, з, л, љ, м, н, њ, о, р, у, х, ш, а в Загребі — решта літер). Перший і другий томи словника побачили світ одночасно в Белграді (кирилицею і за слов'янською абеткою) й Загребі (латиницею та за латинською абеткою). Редактори в Передмові так пояснювали мету словника: «Основний намір Редколегії полягав у тому, щоб представити нашій громадськості задокументоване сербськохорватське багатство нинішнього часу». Оскільки це був словник сербськохорватської мови, сербські та хорватські лексичні варіанти та дублети були подані поруч (*ваздух — зрак; лекар — лијечник*). Незважаючи на виняткову турботу про те, щоб сербські та хорватські варіанти єдиної мови були рівноправно подані в цьому словнику, Матиця хорватська (*Матица хрватска*) після виходу в світ другого тому припинила спільну працю, після чого цей словник самостійно завершила Матиця сербська (*Матица српска*). Розбрату між двома науковими установами сприяла відчутна політична на-

---

¹² *Матиця сербська* (серб. Матица српска) — літературно-наукове та культурно-просвітницьке товариство в Сербії, засноване 16 лютого 1826 р. в м. Пешт.

пруга, що була першим знаком того, що сталося два десятиліття потому — розпаду єдиної держави Югославія.

Словник МС застарів, оскільки ніколи не оновлювався, проте й далі інтенсивно використовується. Особливо часто до нього звертаються письменники, журналісти, навіть лінгвісти, хоча повніший і докладніший опис лексики дає *Словник САНУ*¹³.

3.2. Постюгославська сербська одномовна лексикографія. Коли в дев'яностих роках ХХ ст. розпалася Соціалістична Федеративна Республіка Югославія, почався новий період у розвитку сербської лексикографії, як і в лексикографії всіх новостворених самостійних держав, тобто постюгославський період. Хоча в Сербії, Хорватії, Чорногорії, Боснії і Герцеговині розмовляють однією мовою, у сербській лексикографії з'являються словники сербської мови, у хорватській лексикографії укладають словники хорватської мови, а в боснійській — словники так званої боснійської (босняцької, бошняцької) мови¹⁴.

У цих умовах в 2007 р. Матиця сербська випускає однотомний *Словник сербської мови, Словник СЈ (Речник српскога језика*, Нови Сад, Матица српска: 2007). На 1561 сторінці описано близько 80 000 слів. Оскільки словник видала Матиця сербська, уклали його лексикографи Інституту сербської мови САНУ: Міліца Вуянич, Даринка Гортан-Премк, Милорад Дешич, Райна Драгічевич, Мирослав Ніколич, Ліляна Ного, Васа Павкович, Нікола Рамич, Рада Стийович, Міліца Тешич, Егон Фекете, а найбільшу частину роботи виконав Мирослав Ніколич, який правив і редагував словник.

Словник спочатку було задумано як скорочену в шість разів версію шеститомного *Словника сербськохорватської літературної мови* Матиці сербської (*Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске). *Шеститомник* налічує близько 150 000 слів, отже, *Однотомник* охоплює вполовину менше одиниць реєстру. Його автори згідно з договором більшою мірою використовували концепцію *Словника Матиці сербської*, а також приклади та інші лексикографічні напрацювання, вміщені в цьому словнику.

Як зазначено в передмові, словник призначений «для всіх, хто розмовляє та пише сербською мовою або її вивчає та викладає: ми сподіваємося, що він буде особливо корисний для школярів, студентів, перекладачів, журналістів, письменників, лінгвістів, лексикографів та іноземних славістів». Одиниці реєстру акцентовані, для кожного слова подано його граматичну ідентифікацію, за нею йде дефініція значення, яку часто підкріплено прикладом. *Словник СЈ* як новітній словник сучасної сербської мови описує найновшу сербську лексику¹⁵.

¹³ Докладніше про *Словник МС* див.: [18] та Передмову до *Словника МС*.

¹⁴ Сербі вважають, що немає єдиної боснійської мови, оскільки в Боснії живуть серби, які розмовляють по-сербськи. Мову ж боснійських мусульман, на думку сербських лінгвістів, можна назвати *бошняцькою* (серб. *бошњачкиј*). Проте самі боснійські мусульмани називають свою мову *боснійською*.

¹⁵ Про словники сучасної сербської мови, видані Матицею сербською, див.: [14].

Нині триває робота над підготовкою корпусу нового багатотомного словника сучасної сербської мови Матиці сербської. Мета цього словника — описати лексику сербської мови другої половини ХХ ст. та перших десятиліть ХХІ ст.¹⁶

4. Спеціальні словники сербської мови. Окремим завданням сербської лексикографії є укладання спеціальних одномовних словників. Цю розгалужену групу словників для опису в колективній монографії про розвиток сербської лексикографії від Вука до нашого часу (Тешић та ін. 2018) ми поділили на дев'ятнадцять типів: історичні, етимологічні, дери-ваційні, діалектні, термінологічні, фразеологічні, частотні, асоціативні, синонімічні, орфографічні, граматичні, міфологічні та фольклорні, оно-мастичні, тематичні, словники іншомовних слів, словники нових слів, словники мови письменника, словники жаргону, електронні словники. Усі ці типи словників представлені в сербській лексикографії, проте не всі однаковою мірою¹⁷.

4.1. За оглядом, який підготував А. Мацанович [19], історичні словники сербської мови представляють два словники церковнослов'янської мови: *Церковнослов'янський словник (Црквенословенски речник, 1901)* Йована Живковича і Йована Живановича, відомих філологів та професорів богослов'я в м. Сремські-Карловці, та *Словник церковнослов'янської мови (Речник црквенословенског језика, 1935)* Сави Петковича. Можна виділити також *Словник наших старих мір — упродовж віків (у 4 томах) (Речник наших старих мера — у току векова. I — IV. САНУ, 1961 — 1974)*, автором якого є Мілан Влаїнац, *Матеріали для словника іншомовних слів переддуківського періоду (у 2 томах)* (Інститут лінгвістики в Новому Саді, 1972 — 1974) новосадського лінгвіста Велимира Михайловича та *Слова, перетворені на сербські («Посерблені» слова) від Орфеліна до Вука (у 2 томах) (Посрбице од Орфелина до Вука. I — II. Матица српска, 1982 — 1984)* Велимира Михайловича¹⁸. У 2007 р. в Інституті сербської мови САНУ опубліковано Пробний випуск *Церковнослов'янського словника Євангелія*, який уклав Віктор Савич, а редактором його була Гордана Йованович. У 2017 р. в Матиці сербській видано й Пробний випуск *Словника слов'яносербської мови (Речника славеносрпског језика)*, який підготували історики літературної мови з Нового Саду, Ніша та Белграду: Ісидора Белакович, Ірена

¹⁶ Про проблеми формування корпусу цього словника див.: [17].

¹⁷ У згаданій монографії [29] окремі розділи присвячено всім типам словників, про які в загальних рисах ітиметься в цій статті. Докладнішу інформацію можна знайти в зазначеній монографії.

¹⁸ Серб. *посрбице* (буквально — «посерблені», зроблені сербськими слова) — це слова-кальки в сербській мові, що виникли завдяки перекладу («посербленню», наданню форми сербських слів, адаптуванню до сербської мови) іншомовних слів. Цей процес був особливо активним у середині ХІХ ст., коли в сербів ще не було своєї наукової термінології і вони запозичували її з іноземних мов. Тому тогочасні інтелектуали почали перекладати ці слова сербською мовою. Чимало з них не усталилися в сербській мові, оскільки були штучними, неприродними.

Цветкович Теофілович, Александр Міланович, Мілена Зорич і Єлена Стошич.

4.2. Першим етимологічним словником єдиної сербськохорватської мови є *Етимологічний словник хорватської або сербської мови (Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika)* романіста й балканолога Петра Скока (Skok). Цей капітальний труд побачив світ у видавництві Югославської академії наук і мистецтв у чотирьох томах упродовж 1971 — 1974 рр. В Етимологічному секторі Інституту сербської мови Сербської академії наук і мистецтв розпочато укладання *Етимологічного словника сербської мови (Етимолошког речника српског језика (ЕРСЈ))*. Перший його випуск вийшов у світ у 2003 р. (А — Аш); на сьогодні видано ще два випуски: другий (Ба — Бд) у 2006 і третій (Бе — Бј) у 2008 р.

4.3. Двома найвизначнішими дериваційними словниками сербської мови є *Зворотний словник сербської мови (Обратни речник српскога језика)* Мирослава Ніколича (Белград, 2000) і *Семантико-дериваційний словник (Семантичко-деривациони речник I, II)*. Новий Сад, 2003; 2006). Редакторами першого тому останнього словника були Даринка Гортан Премк, Вера Васич і Ліляна Недельков, а другого — Даринка Гортан Премк, Вера Васич і Райна Драгічевич.

4.4. Діалектні словники становлять найпоказовішу групу сербських спеціальних словників. Це багате зібрання налічує близько 50 словників. Назвемо лише деякі найбільш вагомі. Прийнято вважати, що початок укладанню таких словників поклав *Сербський Словник* Вука, за яким з'явився надзвичайно важливий *Словник косово-метохійського діалекту* Гліши Елезовича (*Речник косовско-метохиског дијалекта*. I; II. Белград, 1932; 1935). У Матиці сербській в Новому Саді група авторів уклала *Словник сербських говорів Воєводини (Речник српских говора Војводине)* (св. 1 — 2000, зош. 10 — 2010). Момчило Златанович в 1998 р. опублікував *Словник говорів південної Сербії (Речник говора јужне Србије)*. Опис сербських говорів у Чорногорії подала Рада Стийович в *Словнику Васоевича (Речнику Васојевића)*, Белград, 2014).

4.5. Термінологічні словники в Сербії укладали переважно фахівці з окремих галузей. Описано певною мірою медичні, ветеринарні, військові, машинобудівні, літературознавчі, лінгвістичні, соціологічні, теологічні терміни, назви рослин та овочів тощо. Матиця сербська почала опис сербської народної зоологічної термінології. У 2016 р. група авторів опублікувала *Орнітологічний словник (Орнитолошки речник)*, а в процесі підготовки перебуває словник назв плазунів (рептилій) та земноводних (амфібій).

4.6. Найповніший фразеологічний словник сербської мови уклав і в 2012 р. видав у Белграді Джордже Оташевич (Ђорђе Оташевић). *Фразеолошки речник српског језика*. Београд: Алма, 2012). До цього словника і серби, й хорвати найчастіше послуговувалися фразеологічним словником Йосипа Матешича (Josip Matešić). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1982). Опубліковано і кілька двомовних фразеологічних словників: сербсько-німецький, сербсько-угорський, сербсько-

словацький, сербсько-румунський, сербсько-русинський, сербсько-грецький та ін.

4.7. Найбільший внесок до визначення частоти сербських лексем зробила психолінгвістка Смилька Васич. Вона опублікувала кілька частотних словників сербської мови. Особливу увагу вона приділила частоті лексем у мові провідних сербських письменників. Найвизначніший її частотний словник опублікований у 2004 р. (Смилька Васич, Драголюб Васич. *Частотний словник сучасної сербської мови. Визначальна основа нової сербської прози*. Белград: Інститут педагогічних досліджень, 2004 — Смилька Васић; Драгољуб Васић. *Фреквенцијски речник савременог српског језика. Полазне основе новије српске прозе*. Београд: Інститут за педагошка истраживања, 2004). Значний внесок зробив і Джордже Костич. Цей автор підготував кілька частотних словників, що доступні загалу, проте офіційно не опубліковані.

4.8. Єдиний асоціативний словник сербської мови опубліковано в 2005 році, а його зворотна версія — в 2012 р. (Предраг Піпер, Райна Драгічевич, Марія Стефанович. *Асоціативний словник сербської мови* — Предраг Піпер, Райна Драгићевић, Марија Стефановић. *Асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига, Службени гласник СЦГ, Филолошки факултет, 2005; Райна Драгічевич, Предраг Піпер, Марія Стефанович. *Зворотний асоціативний словник сербської мови* — Райна Драгићевић, Предраг Піпер, Марија Стефановић. *Обратни асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига, Службени гласник, 2011). Цей словник містить 600 слів-стимулів, а до кожного стимулу подано 800 слів-реакцій (асоціацій).

4.9. Найповніший словник синонімів сербської мови опублікований ще в 1974 р. (Міодраг Лалевич. *Синоніми та споріднені слова сербсько-хорватської мови* — Miodrag Lalević. *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Sveznanje, 1974). Новий словник, проте значно менш інформативний, видано в 2008 р. (Павле Чосич та співавтори. *Словник синонімів* — Павле Ћосић и сарадници. *Речник синонима*. Београд: Корнет, 2008).

4.10. Найпопулярнішим граматичним словником сербської мови є *Словник мовних труднощів (Речник језичких недоумица)* академіка Івана Клайна (Іван Клайн. *Јак це сказати — словник мовних труднощів* — Ivan Klajn. *Kako se kaže — rečnik jezičkih nedoumica*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1981), а найбільшим словником, що містить правописні та граматичні труднощі, є словник Мілана Шипки (Мілан Шипка. *Правописний словник сербської мови: з правописно-граматичним порадишником* — Милан Шипка. *Правописни речник српског језика: са правописно-граматичким саветником*. Нови Сад: Прометеј, 2010).

4.11. Бібліографія словників іншомовних слів у сербській мові налічує понад 30 таких праць. Деякі з них присвячені турцизмам, англіцизмам або словам з інших мов, що увійшли до сербської мови, однак найавторитетнішим і найповнішим є словник, який спільно опублікували

Іван Клайн і Мілан Шипка. Він уміщує багато попередніх словників іншомовних слів, а тому є загальним (Іван Клайн, Мілан Шипка. *Великий словник іншомовних слів і висловів* — Иван Клајн, Милан Шипка. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2006).

4.12. Нові слова недостатньо вивчені в сербській мові, найбільш представницький словник нових слів підготував Джордже Оташевич (*Великий словник нових і незареєстрованих слів* — *Велики речник нових и незабележених речи*. Београд: Алма, 2003). Група авторів опублікувала словник нових англіцизмів (Вера Васич, Твртко Прчич, Гордана Найгебауер. *Словник нових англіцизмів: do you speak англосербською?* — Vera Vasić, Tvrtko Prčić. Gordana Najgebauer. *Rečnik novijih anglicizama: du yu speak anglosrpski?* Novi Sad: Zmaj, 2001).

4.13. У сербській лексикографії є близько десятка міфологічних і фольклорних словників, найважливішим серед них є один, який стосується сербського фольклору: Веселін Чайканович. *Словник сербських народних вірувань про рослини*. Рукопис підготував до друку й доповнив Воїслав Джурич (Веселин Чајкановић. *Речник српских народних веровања о биљкама*. Рукопис приредио и допунио Војислав Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга, 1985). Крім того, вирізняється й один словник слов'янської міфології: Світлана Толстая, Любинко Раденкович (ред.). *Слов'янська міфологія* (Светлана Толстој, Љубинко Раденковић (ред.). *Словенска митологија*. Енциклопедијски речник. Београд: Zepher Book World, 2001).

4.14. Серед ономастичних словників за цитованістю та якістю вирізняються *Словник власних імен сербів* Мілиці Гркович (Милица Грковић. *Речник личних имена код Срба*. Београд: Вук Караџић, 1977), а також словник більш загального типу: Велимир Михайлович. *Ім'я за наказом: імперативний ономастикон сербськохорватської мови* (Велимир Михајловић. *Име по заповести: императивни ономастикон српскохрватског језика*. Београд: Нолит, 1992).

4.15. Хоча є близько десятка нових і новітніх словників молодіжного жаргону в сербській мові, не можна обійти увагою найповніший і найзначніший словник цієї групи: Драгослав Андрич. *Двобічний словник сербського жаргону та жаргонних споріднених слів і висловів* (Dragoslav Andrić. *Dvosmerni rečnik srpskog žargona i žargonu srodnih reči i izraza*. Beograd: BIGZ, 1976)¹⁹.

Найвизначнішим лексикографічним центром в Сербії є Інститут сербської мови Сербської академії наук і мистецтв (САНУ) у Белграді, тому найважливіші словники були створені й нині створюються саме в цьому Інституті. Поступово починає розвиватися й Лексикографічне відділення Матиці сербської у Новому Саді. Перед сербською лексико-

¹⁹ Цей словник називається двобічним тому, що в його першій частині заабетковані жаргонні слова витлумачено та проілюстровано словами літературної сербської мови, а в другій частині за абеткою розміщено слова літературної сербської мови, «перекладені» на молодіжний жаргон.

графією стоїть багато завдань. Сподіваємося, що ці провідні лексикографічні центри зможуть їх гідно розв'язати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белић А. Увод. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд, 1959. Књ. 1. С. VII — XXXIX.
2. Вук Стефановић Караџић. Српски рјечник истолкован њемачким и латинским рјечма. *Српска лексикографија од Вука до данас. Србская лексикография от Вука до современности*. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Миросав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018. С. 21 — 35.
3. Вуксановић М. Књига пред књигама. *Српски рјечник или азбучни роман*. Нови Сад, 2012.
4. Гортан Премк Д. Српскохрватска лексикографија XIX века. *Наш језик*. 1984. № XXVI/2 — 3. С. 139 — 146.
5. Грицкат И. Академијски речници и њихови задаци — поводом прве књиге Речника Српске академије наука. *Наш језик*. 1960. Књ. X. Св. 3 — 6. С. 88 — 100; Св. 7 — 10. С. 212 — 227.
6. Грицкат И. Један немачко-славеносрпски речник — препис Јована Рајића из 1741 год. *Јужнословенски филолог*. 1972. XXIX. Св. 1 — 2. С. 153 — 194.
7. Грицкат И. Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ: Показан на глаголима са префиксом *за-*. *Наш језик*. 1981. XXV/1 — 2. С. 3 — 23.
8. Грицкат Радуловић И. Речник Српске академије наука и уметности — почеци, лик перспективе. *Глас САНУ*. 1988. ССCLII. Књ. 13: Одељења језика и књижевности. С. 25 — 40.
9. Гудков В.П. *Србская лексикография XVIII века*. Москва, 1993.
10. Драгићевић Р. О животу и језику Срба у Хабзбуршкој монархији крајем XVIII века на основу једног речника. *Исходишта*. I. Темишвар — Ниш, 2015. С. 113 — 129.
11. Драгићевић Р. *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови Сад, 2018.
12. Ивановић Н. Историјат рада на Речнику САНУ (1853 — 1953): један век развоја савремене српске лексикографије. *Славянская лексикография*. Отв. ред. М.И. Чернышева. Москва, 2013. С. 166 — 198.
13. Ивановић Н. Речник српскохрватског књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности. *Српска лексикографија од Вука до данас. Србская лексикография от Вука до современности*. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Миросав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018. С. 65 — 81.
14. Ивановић Н., Миланов Н. Лексикографија српског књижевног језика — лексикографски програм у Матици српској. *Српска лексикографија од Вука до данас. Србская лексикография от Вука до современности*. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Миросав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018. С. 83 — 91.
15. Ивић П. О Вуковом Рјечнику из 1818 године. *Српски рјечник*. Београд, 1966.
16. Јовановић Г. Ђура Даничић. Рјечник из књижевних старина српских — дело непролазне лексикографске вредности. *Шездесет година Института за српски језик САНУ. Зборник радова*. I. Београд, 2007. С. 293 — 297.
17. Ка структури корпуса за нови Вишетомирник савременог српског језика Матице српске. *Српски језик — статус, систем, употреба. Зборник у част проф. Милошу Ковачевићу*. Уредници Јелена Петковић и Владимир Поломац. Крагијевац, 2018. С. 195 — 205.
18. Лалевић М.С. Речник српскохрватског књижевног језика Матице српске I — VI, анализе и напомене. Београд, 1983.
19. Мацановић А. Рјечник hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. *Српска лексикографија од Вука до данас. Србская лексикография от Вука до современности*. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Миросав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018. С. 51 — 65.
20. Новаковић С. Српска краљевска академија и неговање језика српског. *Глас Српске краљевске академије*. 1888. Књ. 10. С. 5 — 87.
21. Остојић Т. Захарија Орфелин, живот и рад му. Београд, 1923. Књ. XLVI: Науке философске и филолошке. Књ. 12.

22. Пешикан М. Трећина посла на изради великог речника САНУ. *Наш језик*. 1974 — 1975. Књ. XX. Св. 1 — 5.
23. Пешикан М. Десет томова Речника САНУ. *Наш језик*. 1978. Књ. XXIII. Св. 3 — 4.
24. Предговор. *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Нови Сад — Загреб, 1967. Књ. 1. С. 7 — 14.
25. Ристић С. Корпус српског језика у Рјечнику ЈАЗУ — Филолошки програм Ђуро Даничића. *Зборник радова са међународног научног скупа «Српски језик, књижевност, уметност»*. Структурне карактеристике српског језика. Крагујевац, 2012. Књ. I. С. 13 — 21.
26. Рогич П. Рјечник хрватскога или српскога језика ЈАЗУ и његов први уредник Ђуро Даничић. *Наш језик*. 1975. XXI/3. С. 141 — 150.
27. Руварац Д. Прилози за историју српске књижевности. II. О првом латинском буквару за српску децу. *Бранково коло* 20. Београд, 1914. Св. 5.
28. Савић В. Рјечник из књижевних старина српских. Написао Ђ. Даничић. У Биограду, у Државној штампарији, 1863 — 1864. *Српска лексикографија од Вука до данас. Сербская лексикография от Вука до современности*. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Милосав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018. С. 35 — 51.
29. Савремена српска лексикографија у теорији и пракси. Уредила Рајна Драгићевић. Београд, 2014.
30. Станојчић Ж. Речник и језичка култура. Поводом изласка из штампе последње књиге Рјечника ЈАЗУ. *Наш језик*. 1976. XXII/3. С. 95 — 97.
31. Српска лексикографија од Вука до данас. Сербская лексикография от Вука до современности. Каталог изложбе; каталог выставки. Уредници Милосав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић. Београд, 2018.
32. Трифуновић Ђ. О Даничићевом Рјечнику из књижевних старина српских. *Ђуро Даничић. Рјечник из књижевних старина српских*. III. Београд, 1975. С. 619 — 646.
33. Фекеће Е. О Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ. *Сто година лексикографског рада у САНУ*. Београд, 1993. С. 21 — 49.
34. Šipka D. A Bibliography of Serbo-Croatian Dictionaries: Serbian, Croatian, and Bosnian Muslim. Springfield, 2000.
35. Шипка Д. Основи лексикологије и сродних дисциплина. Нови Сад, 2006.

REFERENCES

1. Belich, A. (1959). Introduction. *Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Folk Language*. Vol. 1. P. VII — XXXIX. Belgrade (in Serb.).
2. Vuk Stefanovich Karagich, (2018). Serbian dictionary explained by German and Latin words. *Serbian lexicography from Vuk till today*. Catalogue of exhibition. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). P. 21 — 35. Belgrade (in Serb.).
3. Vuxanovich, M. (2012). Book in front of books. *Serbian dictionary or alphabetical novel*. Novi Sad (in Serb.).
4. Gortan Premk, D. (1984). Serbo-Croatian lexicography of XIX century. *Our language*, XXVI/2– 3, 139 — 146 (in Serb.).
5. Grickat, I. (1960). Academic dictionaries and their tasks — on the occasion of first volume of the Dictionary of Serbian academy of sciences and arts. *Our language*, X/ 3 — 6, 88 — 100; X/7 — 10, 212 — 227 (in Serb.).
6. Grickat, I. (1972). One German-Slavic-Serbian dictionary — the copy of Jovan Rajich from 1741 year. *South Slavic filologist*, XXIX/1 — 2, 153 — 194 (in Serb.).
7. Grickat, I. (1981). Lexicographic procedures in the dictionary of SANU and JAZU: On the example of the verbs with prefix *za-*. *Our language*, XXV/1 — 2, 3 — 23 (in Serb.).
8. Grickat Radulovich, I. (1988). Dictionary of Serbian academy of sciences and arts — beginnings and perspectives. *Voice of SANU*, CCCLII/13, 25 — 40 (in Serb.).
9. Gudkov, V.P. (1993). Serbian lexicography of XVIII century. Moscow (in Rus.).
10. Dragichevich, R. (2015). About life and language of Serbs in monarchy of Habsburg at the end of XVIII century on the basis of one dictionary. *Beginnings*, 1, 113 — 129. Temishvar — Nish (in Serb.).
11. Dragichevich, R. (2018). Serbian lexicon in the past and today. Novi Sad (in Serb.).

12. Ivanovich, N. (2013). History of the work over the Dictionary of SANU (1853 — 1953): one century of the development of modern Serbian lexicography. *Slavic lexicography*. Chernyshova, M.I. (Ed.). P. 166 — 198. Moskow (in Serb.).
13. Ivanovich, N. (2018). Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Folk language by Serbian academy of sciences and arts. *Serbian lexicography from Vuk till today*. Catalogue of exhibition. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). P. 65 — 81. Belgrade (in Serb.).
14. Ivanovich, N., Milanov, N. (2018). Lexicography of Serbian Literary language — lexicographic program of Matica Srpska. *Serbian lexicography from Vuk till today*. Catalogue of exhibition. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). P. 83 — 91. Belgrade (in Serb.).
15. Ivich, P. (1966). About Dictionary of Vuk from 1818 year. *Serbian dictionary*. Belgrade (in Serb.).
16. Jovanovich, G. (2007). Guro Danichich. Dictionary of Serbian literary antiquities — work of impassible lexical value. *Sixty years of the Institute for Serbian language of SANU. Collected works*, I, 293 — 297. Belgrade (in Serb.).
17. Towards the structure of corpus of the new Dictionary of modern Serbian language in many volumes of Matica srpska (2018). *Serbian language — status, system, usage. Collected works to honour of Prof. Milosh Kovachevich*. Jelena Petkovich, Vladimir Polomac (Eds.). P. 195 — 205. Kragujevac (in Serb.).
18. Lalevich, M.S. (1983). Dictionary of Serbo-Croatian Literary language of Matica srpska I — VI, analysis and notes. Belgrade (in Serb.).
19. Macanovich, A. (2018). Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. *Serbian lexicography from Vuk till today. Catalogue of exhibition*. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). P. 51 — 65. Belgrade (in Serb.).
20. Novakovich, S. (1888). Serbian Royal academy and caring for Serbian language. *Voice of Serbian Royal academy*, 10, 5 — 87 (in Serb.).
21. Ostojich, T. (1923). Zakharija Orfelin, his life and activity. Vol. XLVI: Philosophical and philological sciences. Vol. 12. Belgrade (in Serb.).
22. Peshican, M. (1974 — 1975). One third work of compiling the big dictionary of SANU. *Our language*, XX/1 — 5 (in Serb.).
23. Peshican, M. (1978). Ten volumes of the Dictionary of SANU. *Our language*, XXIII/3 — 4 (in Serb.).
24. Preface. (1967). *Dictionary of Serbo-Croatian Literary language*, 1, 7 — 14. Novi Sad — Zagreb (in Serb.).
25. Ristich, S. (2012). Corpus of Serbian language in the Dictionary of JAZU — philological program of Guro Danichich. *Collected works of International Scientific conference "Serbian language, literature, art". Structural features of Serbian language*. Vol. I, 13 — 21. Kragujevac (in Serb.).
26. Rogich, P. (1975). Dictionary of Croatian or Serbian language of JAZU and its first editor Guro Danichich. *Our language*, XXI/3, 141 — 150 (in Serb.).
27. Ruvarac, D. (1914). Attachments to the history of Serbian literature. 11. About first Latin ABC book for Serbian children. *Branko's circle*, 20/5. Belgrade (in Serb.).
28. Savich, V. (2018). Dictionary of Serbian literary antiquities. Compiled by G. Danichich. In Belgrade, at the State printing house, 1863 — 1864. *Serbian lexicography from Vuk till today*. Catalogue of exhibition. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). P. 35 — 51. Belgrade (in Serb.).
29. Rajna, Dragichevich (Ed.). (2014). Modern Serbian lexicography in theory and practice. Belgrade (in Serb.).
30. Milosav Teshich, Rajna Dragichevich, Nenad Ivanovich (Eds.). (2018). Serbian lexicography from Vuk till today. Catalogue of exhibition. Belgrade (in Serb.).
31. Stanojchich, Zh. (1976). Dictionary and linguistic culture. On the occasion of publication the last volume of the Dictionary of JAZU. *Our language*, XXII/3, 95 — 97 (in Serb.).
32. Trifunovich, G. (1975). About Dictionary of Serbian antiquities of Danichich. *Guro Danichich. Dictionary of Serbian antiquities*, III, 619 — 646. Belgrade (in Serb.).

33. Fekete, E. (1993). About Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Folk language of SANU. *One hundred years of lexicographic work in SANU*. P. 21 — 49. Belgrade (in Serb.).
34. Šipka, D. (2000). A Bibliography of Serbo-Croatian Dictionaries: Serbian, Croatian, and Bosnian Muslim. Springfield (in Eng.).
35. Šipka, D. (2006). Foundations of lexicology and related branches of science. Novi Sad (in Serb.).

Статтю отримано: 14.03.2019

R. Dragičević

University of Belgrade, Belgrade, Serbia

DEVELOPMENT OF SERBIAN MONOLINGUAL LEXICOGRAPHY

The Serbian lexicography can be divided into the pre-Vuk period and post-Vuk period. The dividing line presents the Serbian Dictionary by Vuk Stefanovich Karagich, a reformer of the Serbian language. The Serbian Cyrillic pre-Vuk lexicography started to develop in the second part of the 18th century, when the Serbs trying to find a sanctuary from the Turkish terror, in great numbers immigrated to the Hapsburg Monarchy. To be able to adjust to a new environment, they began to compile and publish bilingual dictionaries, namely German-Serbian or Latin-Serbian. The Serbian part of those dictionaries was written in Slavonic-Serbian language, the mixture of the Serbian folk language and Russian folk language and a Serbian and Russian editing of Old-Slavonic language. The influence of the Russian language is explained by the fact that the Serbs in trying to keep the Orthodox faith and Serbian language living in the Hapsburg Monarchy organized Russian schools taught by Russian teachers.

Vuk's dictionary is the first work written in a pure Serbian folk language. This dictionary is important for the Serbian lexicography, among other things, for the fact that it contains the terminology from the various fields, confirmed by the citations from the Serbian literature. The Vuk's dictionary later served as a starting point for all later dictionary works. His dictionary was written in reformed Cyrillic alphabet, which places this dictionary among the most important works of all time in the Serbian culture. This is when the modern Serbian language began. The post-Vuk lexicography has undergone two phases — Serbo-Croatian (Yugoslav) and Serbian (Post-Yugoslav). The dividing line presents the last decade of the 20th century, when the breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia occurred. This paper gives the basic information on the most important dictionaries, which represent all of the phases in the development of Serbian lexicography. In this paper, the most important Serbian dictionaries are divided into two groups: general and special. More attention is devoted to general dictionaries, but it also lists the special dictionaries as well. The most important lexicographic institution in Serbia is The Institute for Serbian Language within The Serbian Academy of Sciences and Arts. The biggest and most important dictionary of Serbian language is currently being made there — The Dictionary of SANU, and the dictionaries such as The Serbian Dictionary of Etymology, as well as The Dictionary of the Church Slavonic Language — Serbian edition. The second important lexicographic institutions in Serbia is the Matica srpska, in Novi Sad.

Keywords: *Serbian lexicography, Serbian dictionaries, general dictionaries, special dictionaries, pre-Vuk Serbian lexicography, post-Vuk Serbian lexicography, Serbian language.*